

Fonemické uvedomovanie podľa D.B.El'konina.

Súčasný výskum čítania poukazuje na kľúčové postavenie jazykových schopností v čítaní. Dobrých čitateľov charakterizuje dobrý jazykový cit, dobré porozumenie reči a fonemické schopnosti. Osobitná úloha sa pripisuje fonemickému uvedomovaniu - chápaniu, že slová okrem významu majú zvukovú formu a tú tvoria reťazce plynulo vyslovených hlások. Uvedomovanie si hláskovej (fonémovej) štruktúry slova, identifikovanie hlások v slovách v správnom poradí, hlásková analýza a syntéza, aj schopnosť manipulovať s hláskami (pridať, odobrať, spočítať, zmeniť poradie a pod.).

Ako potvrdzujú výskumy - nedostatočne rozvinuté fonologické schopnosti sú jednou z hlavných príčin vývinových porúch učenia (Zubáková, Mikulajová, 2013, Franke, Mikulajová 2012). Preto sa rozvíjanie fonemického uvedomovania u predškôľakov a rizikových skupín považuje za jednu z najúčinnějších prevencií pred dyslexiou.

Najnovšia prepracovaná metodika programu *Tréning fonemického uvedomovania podľa D.B.El'konina – predgrafémová a grafémová etapa* od kol. autoriek (M.Mikulajová, O.Tokárová, Z.Sumegiová, 2014) sa opiera o tzv. jednoduchý model čítania autorov Gougha a Tunmera a z ich predpokladu, že k čítaniu sú potrebné dve základné spôsobilosti – fonemické uvedomovanie (t.j. pochopenie hláskovej štruktúry slov a schopnosť vedome manipulovať s touto štruktúrou) a poznanie písmen.

Na rozdiel od tradičných prístupov k osvojovaniu si čítania analyticko- syntetickou alebo globálnou metódou – tento spôsob učí deti chápať podstatu čítania slov na základe spoznávania ich hláskovej štruktúry v hovorenej reči a následne, keď dieťa v mysli „počuje“ hlásky v slove, sa zoznamuje aj s písmenami. Písmená sa priradujú k jednotlivým hláskam (fonémam) – písmená teda reprezentujú fonémy. Modelovanie hláskovej štruktúry sa robí pomocou žetónov a grafických schém, aby bol pre deti názorný a ľahšie pochopiteľný a „uchopiteľný“. Táto metodika je spracovaná formou hry, ktorej obsahom je učenie o jazyku. V metodike (*Krajine slov*) vystupujú postavy, zhmotňujúce kľúčové pojmy a vlastnosti jazykového materiálu – *Majster Slabika, Majster Dížeň, Hlasulienky, kamaráti Dano a Ďuro* atď.

Zakladateľ tejto metodiky je prof.D.B. El'konin, ktorý sa začal venovať problematike čítania v 50-tych rokoch 20. storočia. Na svojom šlabikári experimentálne pracoval veľa rokov. Po jeho smrti vyšlo v Moskve vydanie šlabikára a príručky pre učiteľov "Čítanie a písanie podľa systému D.B.El'konina", ktoré spracovali jeho nasledovníčky. V súčasnosti je to metóda výučby čítania a písania na ruských školách - pôvodný El'koninov šlabikár bol vytvorený ako učebnica pre prvý ročník základnej školy. V jeho prístupe sú dôležité dve teoretické východiská - psycholingvistické zakotvenie metodiky a metóda učenia, ktorá sa tu uplatňuje. Fonemické schopnosti sa významne podieľajú na kvalite čítania, ich systematickým tréningom v predškolskom veku sa stimulujú u dieťaťa tzv. predčitateľské spôsobilosti, preventívne pôsobia proti možnému zlyhaniu dieťaťa v škole. Fonémy si dieťa osvojuje skôr ako grafémy. Jedine plná orientácia v zvukovej štruktúre slov umožní dieťaťu ich správnu a ľahkú grafémovú reprezentáciu. Deti sa učia riešiť jazykové úlohy, hrajú jazykové hry a hlavolamy. Psycholingvistický prístup spočíva v tom, že deti sa neučia identifikovať hlásky na základe ich frekvencie v jazyku, teda nie v určitom poradí. Rozlišujú krátke a dlhé samohlásky, tvrdé a mäkké spoluhlásky. Učia sa chápať, že fonéma má rozlišovaciu schopnosť (napr. byt-byť). Zámena jednej fonémy v slove za inú, mení aj význam slova (napr. mak-rak). Takto deti získavajú vhľad do štruktúry jazyka. Modelovanie mentálnej činnosti je základný prostriedok učenia. Model je pre dieťa nástrojom myslenia. Napr. reťazec hlások v slove sa dá len ťažko zachytiť z počutia. Modelovanie hláskovej analýzy slov sa preto robí pomocou žetónov, grafických schém. Slúžia na fixáciu každej fonémy a

súčasne na kontrolu správnosti dosiahnutého výsledku. Ak dieťa nezaplní všetky okienka schémy, nevyčlenilo všetky fonémy. Postupne si dieťa jednotlivé úkony automatizuje, zvnútorňuje, materiálne pomôcky už nepotrebuje a to, čo predtým prebiehalo materiálne, prebieha už len v mysli dieťaťa. Pre predškolský vek je typický prechod od hry k učeniu. Preto je celá metodika vytvorená formou hry, ktorej obsahom je učenie o jazyku. Cieľom hry je, aby dieťa získalo novú predstavu o slove. Ďalšou osobitosťou učenia podľa El'konina je rozvíjanie osobnosti dieťaťa, jeho pozornosti, sebakontroly a samostatného myslenia. Metodika rozvíja aj kooperatívnosť - deti pracujú vo dvojiciach, skupinkách, hľadajú spoločné riešenia, súťažia, vzájomne si pomáhajú. Z predškolákov sa stávajú malí žiaci, ktorí spoznávajú pravidlá komunikácie v triede počas učenia. Naučia sa spolupracovať v skupinke, aj vo dvojiciach, sú vedené k tvorivému, samostatnému mysleniu. Takýto tréning jazykových schopností okrem rozvíjania schopnosti fonemického uvedomovania výrazne rozvíja aj osobnosť, jazykový potenciál detí a tak je výbornou prípravou na školu.

Metodika je prispôsobená slovenskému modelu učenia a rešpektuje vývin fonemického uvedomovania u slovenských detí. Je štrukturovaná do dvoch etáp:

1. Predgrafémová etapa – oboznamuje sa so slabikovou a neskôr s hláskovou štruktúrou slova, so samohláskami, spoluhláskami, dvojhláskami, rozlišuje tvrdé a mäkké spoluhlásky. Jej cieľom je naučiť deti orientovať sa v sluchovej a hláskovej štruktúre slov.

2. Grafémová etapa – dieťa sa naučí veľké tlačené tvary písmen slovenskej abecedy, pochopí ako sa z písmen tvoria slová a pochopí princíp čítania jednoduchých krátkych slov

Metodika nácviku fonemického uvedomovania je jedinečnou didaktickou pomôckou. Sprostredkúva prístup k nácviku fonemického uvedomovania ako rozhodujúceho predpokladu osvojenia si písanej reči dieťaťom. Tento prepracovaný program a hravý prístup umožňuje dieťaťu zvládnuť pomerne náročnú fonemickú analýzu slov, bez ktorej sa v počiatočnom štádiu čítania nezaobíde, predtým ako sa prikróčí k samotnému čítaniu. Oddelenie fonematickej (sluchovej) analýzy od náročnej zrakovej diskriminácie (grafickej) je riešením, ktoré túto situáciu zjednodušuje a uľahčuje, pričom zjavne zefektívňuje aj celý proces učenia. Metodika má široké možnosti uplatnenia v oblasti elementárneho vzdelávania v špeciálnopedagogickej a logopedickej praxi, ako stimulácia v rozvoji gramotnosti detí predškolského veku.

Metodika je určená najmä pre bežnú populáciu detí v predškolskom veku v MŠ, vhodný je aj u detí s odkladom školskej dochádzky, u detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a v nultých ročníkoch ZŠ, u detí s dysláziou, s oneskoreným alebo narušeným vývinom reči. Odporúča sa absolvovať tento program rodičom predškolákov, ktorí chcú pomôcť svojmu dieťaťu k dobrému štartu do školy.

Použitá literatúra:

M.Mikulajová, O.Tokárová, Z.Sumegiová - Tréning fonemického uvedomovania podľa D.B. El'konina DIALÓG, Bratislava, 2014

M.Mikulajová, O.Dujčíková – Tréning fonemického uvedomovania Podľa D.B.El'konina, DIALÓG, Bratislava, 2001

M.Mikulajová a kol. - Čítanie, písanie, dyslexia s normami, SAL Bratislava, 2012

Vypracovala: *Mgr. Andrea Moravčíková, špeciálny pedagóg CPPPaP Nové Mesto n.V.*

Nové Mesto nad Váhom 27.3.2020